

ПРО ПОТРЕБУ УТОЧНЕННЯ ВИМОГ ДО ВСТУПУ ВИПУСКНИКІВ ШКІЛ НА НАВЧАННЯ У ВІТЧИЗНЯНІ ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ТА ЗАСОБИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЇХНЬОЇ АДАПТАЦІЇ У ВИШАХ

Показано, що в Україні використовуються випробування для вступу у вищий заклад освіти, які зводяться до оцінки залишкових знань. При цьому недостатні знання є причиною відрахування із складу студентів усього лише у 37,94% від усіх випадків. Важливо враховувати також визначальні якості особи, потрібні їй як для навчання, так і у подальшій професійній діяльності.

Ключові слова: студент, вимоги до вступу у вищий навчальний заклад, відрахування із складу студентів, адаптація, навчальна діяльність, фахівець.

Постановка проблеми. Викладаючи студентам-магістрам спеціальності "Педагогіка вищої школи" дисципліну "Педагогічна антропологія", автор статті запропонував їм таку творчу роботу. Запросив замислитись і виписати риси успішного студента сучасного українського університету, зважаючи на ту ситуацію, у якій опинилась наша країна. Адже їм було важливо усвідомити, чи достатньо того, щоб наші вищі зосереджували й надалі усі свої зусилля лише на гарній "знанієвій" підготовці випускників?

Результат здивував, адже самостійно вишукуючи важливі риси бажаного студента (за схемою: якою людиною він має бути, що має знати та що має вміти), студенти лише одного разу згадали про потребу на момент вступу до вишу мати базові знання, потрібні для опанування новими для першокурсників дисциплінами з навчального плану. Багато інших очікувань були, радше, про деякі потрібні майбутньому студенту риси, як потенційно діяльній і відповідальній особі, котра вміло розбудовує власне майбутнє.

Це зрозуміло, адже чи не єдина успішна реформа, про яку ми знаємо за її результатами вже на початку 2016 р., – це створення патрульної поліції, внаслідок якої з'явилась нова публічна і шанована постать "людяного поліцейського". Згадаємо, на що звертали тут увагу конкурсні комісії і чому саме надавали перевагу: вимоги до раніше отриманого фаху майже *відсутні*, до наявних знань *посередні*, зате вимоги до якостей особи *високі (головні)*.

Цей підхід не дивує, а наш педагогічний досвід свідчить про наступне. На прохання до студентів, дати оцінку рівню вищої освіти вже працюючих в Україні фахівців, зазвичай спочатку чуєш від них дуже розбіжні оцінки, адже під якістю освіти всі вже давно розуміють професійні компетентності. Але, замислюючись над додатковим питанням, а саме, яка сфера або галузь у нас знаходиться на достойному рівні (стан економіки, екології, охорони здоров'я тощо) студенти відчують, що *самих по собі гарних фахових вмінь замало*. Вони переконуються, до них мають додаватись ще позитивні якості особи, котра розуміє, що отримана освіта потрібна не лише їй самій, для того "щоб заробляти на життя", але й суспільству, яке чекає від економіста, еколога або лікаря чесного служіння справі і, врешті-решт, своїй країні, своєму народові.

Визначаючи коло вимог при вступі на навчання у виші, було важливо, по-перше, дослідити, з яких саме причин відраховуються натепер студенти за ініціативою адміністрації (переважно, з причини відсутності знань або ще з якихось, "не помітних для стороннього ока", але відомих інсайдеру). І, по-друге, з'ясувати, на самі тільки наявні знання звертають увагу при вступі до вишів за кордоном, чи ще якісь якості особи беруться до уваги? Адже останні роки Український Центр оцінювання якості освіти зосереджував увагу лише на результатах опанування учнями змістом запропонованих їм та визначених для оцінювання шкільних дисциплін, і чи не входить практика орієнтації на ЗНО (засвоєння знань та інформації, тобто змісту навчальних дисциплін), у протиріччя з оцінюванням абітурієнтів у розвинених системах вищої освіти. Дійсно, у розділі VIII Закону України "Про вищу освіту" [3] визначені умови прийому на навчання у виші, але практиці зарахування визначає саме ЗНО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Частина публікацій, яка має важливе значення для нашого дослідження, присвячена завданням і основним тенденціям розвитку сучасної вищої освіти [1, 2]. Звідси, важливою є внесена нами на обговорення роль макропедагогіки [4] і тема самоконтролю за навчальною діяльністю як важливого чинника якості освіти студента [5, 7].

Мета статті полягає у тому, щоб сформувані у загальному вигляді вимоги суспільства до вступних випробувань випускників шкіл і майбутніх абітурієнтів, які прагнуть отримати вищу освіту у

вітчизняних вишах. Встановити, за рахунок яких засобів та прийомів забезпечується адаптація на початку навчання у вишах на прикладі провідних університетів світу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передусім представимо результати нашого дослідження, проведеного методом анкетного опитування студентів магістратури економічних спеціальностей трьох вищих навчальних закладів м. Дніпропетровська, а саме: Національного гірничого університету, Національної металургійної академії України та Дніпропетровської державної фінансової академії. Усього було отримано 246 правильно оформлених анкет, відповіді у яких оброблені, узагальнені і розрахована середня арифметична.

Як результат, були отримані відповіді на таке питання анкети: "Якщо взяти за 100 % усі причини, за якими були насправді відраховані за ініціативою ВНЗ відомі Вам студенти, вкажіть, який відсоток був відрахований за..." і далі вказувались можливі мотиви відрахування, студенти також могли вписати інші відомі їм причини, які не були вказані в анкеті. Отримані відповіді свідчать, що немає підстав вважати фактор відсутності знань з дисциплін, що вивчаються, головною, очевидною і переважаючою причиною для відрахувань із складу студентів. Дійсно, слабкі базові знання і слабку успішність, як причину для адміністрації у питанні про відрахування із складу студентів, назвали 37,94 % опитаних. Але ж це усього лише трохи більше однієї третини з усіх відомих 246 студентам трьох вишів випадків відрахувань з лав студентів.

Наступна і подальші цифри, а у сумі це близько двох третин усіх причин відрахувань, напругу торкаються характеристик якостей особи, а не її знань. На думку опитаних 246 студентів магістратури, ще 30,41 % були відраховані за ініціативою ректорату з причин незадовільного відвідування навчальних занять, тобто вони так і не спромоглись сформулювати і підтримувати власну навчальну діяльність (виходимо з розуміння, що навчальна діяльність особи – це значно більше ніж відвідування навчальних занять). До відрахування з цієї ж причини потрібно віднести ще й 19,59 % студентів, які не зуміли організувати своє власне навчання, включаючи виконання навчальних доручень вдома.

Ще 5,47 % були відраховані внаслідок конфліктів з викладачами, 2,15 % із-за конфліктів із студентами, останні 4,44 % відомих усім опитаним випадків припадають на різні інші чинники (адміністративні порушення, включаючи хуліганство; невміння спілкуватись; проблеми у сім'ях, включаючи ранні шлюби та народження дитини; зміну денної форми навчання на заочну та вечірню; одночасну із навчанням роботу; проблеми із станом здоров'я; усвідомлення помилки з вибором спеціальності; зловживання алкоголем і наркотиками; вплив так званих "друзів"; несплата навчання за контрактом).

Одночасно розкриємо, а на що саме звертають увагу під час вступних іспитів абітурієнтів в авторитетних університетах світу, приміром, у США? Ми звертаємось до цієї країни, адже її провідні виші посідають високі місця серед перших 10, 100 і 200 у чи не найбільш авторитетному міжнародному рейтингу "Академічний рейтинг університетів світу" (ARWU), який визначає місця 500 найкращих університетів, і міжнародному рейтингу Додатка з вищої освіти газети "Times", який включає 200 провідних університетів світу [6].

До заяви на вступ до вищого навчального закладу, окрім біографічних даних і відомостей про навчання у школі, тут обов'язково додається есе, у якому *абітурієнт має переконливо обґрунтувати бажання навчатись саме у цьому закладі освіти* [ця і подана далі інформація відповідно джерела 6]. Така "дрібничка" насправді є суттєвою і *містить важливі відомості про особу*.

Далі. Більше половини 4-річних коледжів та університетів як вступне випробування використовують тестовий екзаме́н "The Scholastic Aptitude Test" (SAT). SAT I/GRE General – це тест на загальні знання, вміння мислити і обмірковувати проблеми, знаходити вирішення проблем (зауважимо, *такі відомості в Україні не отримуються, не аналізуються і не враховуються*). SAT II/GRE Subject з'ясовує дисциплінарні знання та вміння і складається для кожного з напрямків підготовки окремо. Кількість балів SAT коливається від 200 до 800 одиниць і чим вищою є престижність навчального закладу, тим більша кількість набраних балів SAT потрібна для вступу до нього.

Існує, також, програма тестів американських коледжів – "The American Testing Program" та оціночні екзамени – ACT Assessment – тест, який з'ясовує рівень підготовки абітурієнта з дисциплін, які будуть входити до курсу навчання [8]. Зауважимо, нарешті, *кожен заклад освіти вільний у виборі тієї чи іншої системи вступних випробувань або у їх відсутності*.

Правила прийому суттєво відрізняються для умовно 4-річних і точно 2-річних коледжів (у державні 2-річні приймаються усі бажаючі випускники шкіл незалежно від рівня шкільних знань). Для 4-річних, не беручи до уваги наявність або відсутність вступних випробувань, загальними критеріями прийому абітурієнтів є, окрім рівня шкільних знань, який визначається за допомогою оцінок шкільного атестату та оцінок вказаних вище тестів, що проводять приватні фірми, *враховуються також індивідуальні успіхи та нахили абітурієнта у громадській діяльності, спорті* тощо, які визначаються за резюме, що направляється до приймальної комісії кожним абітурієнтом.

Загальним правилом є те, що абітурієнт направляє свої документи до декількох ВНЗ, отримує від приймальних комісій позитивні або негативні відповіді щодо прийому, а вже потім визначається з

конкретним закладом освіти, до якого він буде вступати. У своїй позитивній відповіді приймальна комісія обов'язково вказує майбутні фінансові зобов'язання студента та можливості отримання конкретним абітурієнтом грантів на покриття цих витрат від федерального міністерства освіти, штату та самого коледжу.

У більшості університетів прийом заяв від 12-класників закінчується 1 січня, а рішення приймальної комісії про перспективи зарахування абітурієнт зазвичай отримує до 15 березня. Зробивши остаточний вибір, абітурієнт підтверджує своє рішення листом до відповідного університету. У липні місяці багато приватних університетів організують для зарахованих на навчання першокурсників безкоштовну програму орієнтації Focus, включаючи турботу про їхнє проживання і харчування. Упродовж цієї програми розпочинається адаптація до навчання, йде ознайомлення з факультетами, викладачами кафедр, особливостями організації навчання, устаткуванням лабораторій, правилами мешкання у гуртожитку і т.п.

Студенти-початківці у США складають також, як елемент адаптації, "вхідні" іспити з базових дисциплін (математики, хімії, англійської та іноземної мови, біології тощо). Навчальні дисципліни тут поділяються на загальноосвітні, які вивчають усі студенти даного навчального закладу, та обов'язкові для кожного фаху. Наприклад, з математики визначені 9 рівнів складності: 110. Quantities Problem Solving, а також 114, 120, 122, 124, 131, 132, 151, 152. Рівень, на який попаде студент, залежить від наслідків "вхідних" липневих іспитів (Placement Exams) за програмою Focus. Мінімальний для зарахування на освітній рівень "бакалавр", передбачений університетською програмою всіх студентів, незалежно від факультету, – 122. Intuitive Calls of one or More Variables та 124. Finite Mathematics курси.

Але, якщо абітурієнт слабо склав іспити у рамках програми Focus або ж він обирає гуманітарну спеціальність, йому можуть запропонувати розпочати навіть із 110-го, самого нескладного рівня, що забезпечує такого студента від швидкого відрахування за академічну неуспішність. Однак йому доведеться докласти максимум зусиль, аби наздогнати своїх колег, інакше перебування в університеті розтягнеться для нього на невизначений термін. Очевидно, це буде вимагати від нього додаткового, до умовних 4-5 років, терміну навчання, аж поки він не досягне потрібний 122-й рівень. І так з іншими дисциплінами. Студенти інженерних факультетів, як правило, починають одразу із 151 або 152 курсів, що відповідає 8-9 рівню складності для першокурсника. Адже майбутнім інженерам належить вивчити 6-10 спеціальних дисциплін, які передбачають глибокі знання з математики.

Для того, щоб студенти-початківці планували процес своєї навчальної діяльності, вищі заклади освіти щорічно видають спеціальні каталоги з переліком запропонованих абітурієнтам рівнів навчання (освіти), назвами спеціальностей (навчальних програм), дисциплін (навчальних курсів), їх кількості та коротким змістом, а також переліком дисциплін, які треба засвоїти для отримання відповідного диплому та рівня освіти.

Кожна кафедра пропонує студентам свій графік роботи. Наприклад, 122-й – найбільш популярний курс математики може повторюватись впродовж одного дня чотири рази. Аналогічний стан справ також з іншими дисциплінами для першокурсників (теологія, англійська мова, фізичне виховання). Студент, разом з куратором, повинен скласти список предметів та погодити його за часом відвідувань на семестр з відповідною кафедрою.

Таким чином, пройшовши через програму Focus, студенти ще у липні розпочинають складати свій особистий індивідуальний розклад занять на перший рік навчання. *Індивідуальний навчальний план* підготовки бакалавра, а до речі, інших навчальних планів тут немає, складається не менше ніж із 120 кредитів, тобто 30-40 дисциплін, з яких загальний гуманітарний компонент має вагу у 20 %. Тобто, якщо обраний напрям підготовки буде технічним, студент повинен додатково освоїти такий обсяг дисциплін гуманітарного циклу. Більшість студентів опановують бакалаврську програму за 5-6 років навчання, при цьому на перших курсах у студентів досить велика свобода вибору навчальних дисциплін, адже вони не мають відношення до обраного фаху, хоча й важливі для формування всебічно розвинутої людини. Деякі ж студенти вчаться ще довше. Це призводить до того, що у США з кожним роком збільшується частка студентів віком старше 25 років. Так, вже у 1999 р. ця частка становила приблизно третину від загальної кількості студентів.

Відтак навчальні плани освіти є індивідуальними для студентів і складаються за їхнім бажанням, але під керівництвом викладача-наставника, "академічного куратора" (academic adviser), причому немає загального правила, коли саме студент повинен визначитись, який напрям спеціальної підготовки він обере. Разом з викладачем він вирішує, на якому фахові зупинитись, як спланувати вивчення навчальних дисциплін по роках, як раціонально поєднати предмети, що вивчаються. Однак, у студента гуманітарного профілю більше можливостей для вільного формування програми, ніж на природничому або технічному. Окрім того, студенту надається можливість паралельно опанувати додаткову програму підготовки (minor), яка дає певний рівень компетенції в суміжній або ж принципово іншій спеціальності. Якщо він не визначився, впродовж першого року може вивчати загальноосвітні курси і дисципліни, що здаються найцікавішими.

Зрозуміло, що такий спосіб навчання неможливий в умовах постійної академічної групи і навіть одного курсу навчання. Адже студенти відвідують різні дисципліни, набираючи кредити для подальшого просування у своїй студентській кар'єрі. Студенти, фактично, "перетікають" з однієї групи до іншої. Наприклад, 122-й курс математики в одній групі можуть вивчати і майбутні економісти, і філологи, і історики. Але на старших курсах, коли розпочинаються фахові дисципліни, групи студентів на заняттях стають більш-менш сталими. Як видно, в американських ВНЗ усе спрямоване на індивідуалізацію і стимулювання навчальної діяльності студентів: там немає поняття академічної групи, академічного курсу та фіксованого терміну навчання. Натомість студенти бакалаврату після відповідної кількості навчальних дисциплін і позитивних оцінок за результатами заключних тестів отримують спеціальні градації, що відповідають місцю кожного у процесі навчання: Freshmen (приблизний аналог нашого першокурсника), Sophomores (приблизно, другокурсники), Juniors (третьокурсники), Seniors (студенти четвертого курсу), Graduate Students (студенти п'ятого курсу).

Навчальний рік в університетах США, як правило, розпочинається наприкінці серпня, а завершується у третій декаді травня. Академічний рік складається з двох 15-тижневих семестрів – осіннього (Fall Semester) та весняного (Spring Semester), а також семитижневої літньої сесії (Summer Session). Система літніх, *додаткових семестрів* дозволяє бажаючим швидше закінчити університет, поєднувати навчання з роботою, а також ліквідувати академічні заборгованості, опанувавши "провалений" курс ще раз.

Навчання на першій ступені – бакалавраті – завершується присвоєнням ступеня бакалавра (Bachelor of Arts, або BA; Bachelor of Science, або BSc). Воно розраховане не менше ніж на 4 роки напруженої навчальної роботи і проводиться, як правило, без орієнтації на яку-небудь професійну діяльність. Бакалаврам, зазвичай, присвоюється ступінь бакалавра мистецтв (за гуманітарним профілем) або бакалавра наук. Вважається, що отримавши роботу, такий починаючий самостійний трудовий шлях відповідальний і діяльний фахівець у змозі призвичаїтись до вимог своєї фірми, самостійно надолужувати відсутні поки що знання та вміння за рахунок того, що він опанував навчальною діяльністю і може набувати потрібні компетентності.

Висновки та перспективи подальших досліджень

1. Практика останніх років, відповідно до якої на навчання у вишах України зараховувались випускники шкіл, не виправдано зужує вимоги до абітурієнтів, зосереджуючи увагу на самих лише залишкових знаннях. На жаль, поза увагою залишаються важливі якості особи студента, які сприяють успішному розгортанню і вдосконаленню навчальної діяльності, що визначають також якість професійної діяльності випускників університетів.

2. На думку опитаних 246 студентів магістратури недостатні знання і слабка успішність, як причина для адміністрації у питанні про відрахування із складу студентів, складає 37,94 % усіх випадків. Ще 30,41 % були відраховані за ініціативою ректорату внаслідок незадовільного відвідування навчальних занять, тобто така кількість не спромоглась сформулювати власну навчальну діяльність. До відрахованих з цієї ж причини потрібно додати ще й 19,59 % студентів, які не зуміли організувати своє власне навчання, включаючи виконання вдома навчальних доручень викладачів. Ще 5,47 % були відраховані внаслідок конфліктів з викладачами, 2,15 % із-за конфліктів із студентами, а 4,44 % відомих опитаним випадків припадають на усі інші чинники.

3. Не можна вважати фактор недостатніх знань головною і очевидною причиною для відрахувань із складу студентів. Натомість педагоги у школі і вищому навчальному закладі усе ще подають завдання оволодівати знаннями як виключно єдину, визначальну мету особи і, фактично, самоціль. Як свідчать результати дослідження, це не є точним орієнтиром, адже навчання студента відбувається у освітньому середовищі, котре вимагає від нього відповідних дій, що мають бути включені у загальний контекст його навчальної діяльності.

4. Наведені дані свідчать про потребу вдосконалення вимог до вступу на навчання у наші виші, яке бажано здійснити на практиці, використовуючи позитивний досвід провідних університетів, приміром, США, і долаючи звичні уявлення про врахування оцінок з дисциплінарних знань як єдино можливі. Випускник школи, який отримав "атестат зрілості", це значною мірою вже сформована людина, особистісні якості якої, хоча й будуть вдосконалюватись, вже визначають її подальший життєвий шлях, що потрібно брати до уваги під час прийняття рішення про зарахування до вищого навчального закладу.

5. Важливі підказки, якими не потрібно гребувати, вже можна знайти й у діяльності конкурсних комісій з відбору до нашої патрульної поліції. Зверхне відношення до цих, вже накопичених в Україні надбань прийому в умовах жорсткої конкуренції претендентів на обмежену кількість місць, усього лише консервуватиме у наших вишах стан, де мова чомусь йде про так званий "набір". Конкурсний прийом і набір це різні за метою і процедурою способи зарахування, адже в умовах першого забезпечується змагальність кращик.

Перспектива подальших досліджень пов'язана з уточненням суми та змісту вступних випробувань при вступі до вітчизняних вищих навчальних закладів.

Використані джерела

1. Вікторів В. Г. Обґрунтування деяких особливостей вищої освіти в сучасному інноваційному суспільстві / В. Г. Вікторів, В. В. Приходько // Людина і світова глобалізація: перспективи та межі розвитку : монографія колективу авторів / [наук. ред. Власова Т. І.]. – Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2011. – С.166-177.
2. Вікторів В. Г. Предмет, завдання і основні тенденції розвитку сучасної вищої освіти України / В. Г. Вікторів, В. В. Приходько // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. Наук. журнал. – Вип. 2. – Д. : Видавництво ДНУ, 2011. – С. 70-81.
3. Закон України "Про вищу освіту" № 1556-VII від 1.07.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kadrovik01.com.ua/regulations/8186/8187/460462/>.
4. Приходько В. В. Макропедагогіка: важність макропедагогічних регуляторів для сучасної України / В. В. Приходько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Вип. 117: Серія "Педагогічні науки". – Чернігів : ЧНПУ, 2014. – С. 82-85.
5. Приходько В. В. Самоконтроль за навчальною діяльністю як важливий чинник освіти студента / В. В. Приходько // Філософські проблеми освіти : зб. наукових праць. – Вип. 1. – Дніпропетровськ : ДОППО, "ІНФОДНІПРО", 2011. – С. 150-160.
6. Приходько В. В. Стратегія реформи національної вищої школи : монографія / Приходько В. В. – Дніпропетровськ : Журфонд, 2014. – 460 с.
7. Приходько В. В. Умовия, впливаючі на учебную деятельность. "Образ", как механизм самоуправления учебной студента / В. В. Приходько // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. – Вип. 107. – Т. 1. – Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. – Чернігів, 2013. – С. 50-52.
8. Требования к поступлению в университеты США [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://brnx.ru/usa/kak-postupit-v-universitet-ssha/> Дата звернення 17.02.2016 о 9-20.

Prykhodko V. V.

THE NEED FOR CLARIFYING THE REQUIREMENTS FOR ADMISSION OF SCHOOL GRADUATES FOR STUDYING IN DOMESTIC HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS AND MEANS OF IMPROVING THEIR ADAPTATION AT THE UNIVERSITIES

The survey results of 246 graduate students of economic specialties of the National mining university, National metallurgical academy of Ukraine and Dnepropetrovsk state financial academy are presented in the article. Weak basically knowledge and poor progress as the reason for administration on the issue of expulsion of students were called by 37,94 % of the respondents. 30,41 % more were expelled on the reason of unsatisfactory attending classes, so they were unable to form their own educational activity. It is necessary to add to the expelled for the same reason 19,59 % students who were not able to organize their studying, including doing academic assignments at home. 5,47 % are expelled as a result of conflicts with teachers, 2,15% because of conflicts with students, 4,44% more of well known by all respondents cases include all other factors.

Therefore, it is impossible to consider the factor of insufficient knowledge the main reason for expulsion of students. The results of the study show, this is not an accurate guideline, a student's studying takes place in an educational environment, which requires him to actions that should be included in the context of studying activities.

Presented data indicate the need to improve requirements for admission to study in domestic universities, which is preferably carried out using positive experience of leading universities, for example, the USA, and overcoming habitual concepts about accounting estimates in subjects knowledge as the only possible ones. A high school graduate who received a "School leaving certificate" is an almost formed person, whose personal qualities being modernized, has already determined his future career, which is need to be taken into consideration while taking a decision about admission to a higher educational establishment.

Key words: *student, requirements for admission to higher educational establishment, expulsion of students, adaptation, educational activity, specialist.*

Стаття надійшла до редакції 26.02.2016 р.